

Amerikansk militærmakt eller avmakt?

Ståle Ulriksen

Våren 2003 gjennomførte USAs militære styrker en tilsynelatende meget effektiv militær og høyteknologisk offensiv som raskt ødela Iraks væpnede styrker og fjernet Saddam Husseins regime fra makten. USA syntes uovervinnelig. Vinteren 2004–2005 ropes det varsko fra mange hold. Det mektige amerikanske militærapparatet er i ferd med å møte veggen – USA vil få store problemer med å opprettholde styrken i Irak. Hvordan kan dette paradokset forklares?

- Hvilket bilde har verden av den amerikanske militærmakten?
- Kan USA komme til å forstrekke seg med omfattende operasjoner både i Irak og Afghanistan?
- Hva er forskjellen på krigsoperasjoner og stabiliseringsoperasjoner?

Styrke

Da den kalde krigen var over, sto USA igjen som den eneste supermakt. Mange betegnet det internasjonale systemet som unipolart – et system med bare én stormakt med global betydning og global rekkevidde. USA ble omtalt som en hegemon, som en makt som dominerte det internasjonale systemet. Både økonomisk og kulturelt fantes det kraftsentra som kunne

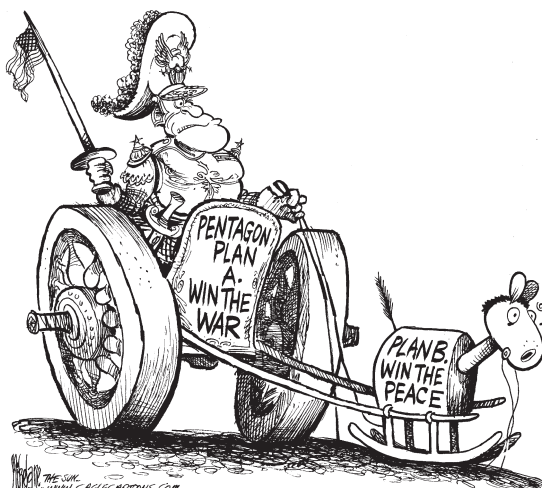
sammenliknes med USA. USA var nok størst på disse feltene, men ikke enerådende. Det var imidlertid militærmakt som virkelig skilte USA fra de andre statene. Eller var det heller bildet – oppfatningen – av USA som den uovervinnelige militærmakten som gjorde utslaget? Golfkrigen i 1991, kampene mot de bosniske serberne i 1995, Kosovokrigen i 1999, felttoget mot Taliban i Afghanistan høsten 2001 og angrepet på Irak våren 2003 støttet alle opp om bildet av USA som uovervinnelig på slagmarken. De intense krigsfasene i alle disse krisene fikk enorm oppmerksomhet i mediene. Felttogene ble presentert som seirer – amerikanske seirer – og avgjørende seirer, av et militært informasjonsapparat som hadde tatt lærdom av Vietnamkrigen og forstått at en viktig del av striden står i mediene.

Det er et trist faktum at ingen av disse felttogene ga varige løsninger på de problemene de skulle løse. Likevel ble de presentert som effektive og oppfattet slik av verdensopinionen. Siden den militære krigføringen, ødeleggelsen av konvensjonell militær motstand, ble sett på som så gjennomført effektiv, synes det som om denne oppfatningen smittet over på hele krisehåndteringen. Bildet av den sterke, effektive militærmakten ble stadig mer befestet. Høsten 2001 og våren 2003 mente mange kommentatorer at USA var sterkere i forhold til sine omgivelser enn noen annen stat eller imperium noensinne hadde vært. USA

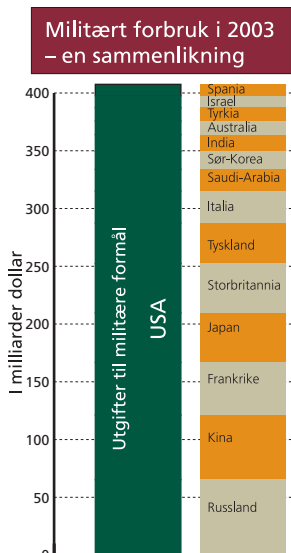
Hvilket paradoks peker forfatteren på i ingressen?

Hva menes med et unipolart internasjonalt politisk system?

Diskuter innholdet i illustrasjonen
Illustrasjon:
Politicalcartoons.com

Amerikansk militærmakt eller avmakt?

Kilde: SIPRI yearbook 2004 og The Military Balance 2004-2005

Den høyre søylen i grafen over viser de samlede utgiftene til militære formål i de 14 landene som følger like etter USA på listen over de landene som bruker mest til militære formål. De samlede utgiftene til militære formål i 2003 var 997,1 mrd. dollar; i 2001 798,0 mrd. dollar. De amerikanske militærutgiftene har økt sterkt på 2000-tallet. USA står for om lag halvparten av den globale eksporten av våpen.

Hvilke pilarer er den amerikanske makten i internasjonal politikk basert på?

I hvilken grad ga de overveldende militære seirene de siste årene noen varige løsninger på de problemene de skulle løse.

Hvordan har ulike amerikanske felttog de siste årene bidratt til å bygge opp et inntrykk av USA som uovervinnelig?

var sterkere nå enn det britiske imperiet eller Romerriket hadde vært i sine velmaktsdager.

Smertegrense

Tidlig i 2005, når amerikanske styrker har okkupert Irak i om lag to år, kommer det stadig flere meldinger om at de amerikanske bakkestyrkene i Hæren og Marinekorpset, i reservene og i Nasjonalgarden er i ferd med å nå **smertegrensen**. Reservene er snart brukt opp, og styrkene klarer ikke å verve nok nye rekrutter. Dessuten er det stadig flere erfarne soldater som ikke vil fornye sine kontrakter. USA har rundt 150 000 soldater i Irak. Selv om vi inkluderer noen titusener soldater fra koalisjonen av «villige stater», noen irakiske sikkerhetsstyrker og noen tusen leiesoldater i private selskaper, er dette en liten styrke for å okkupere et land av Iraks størrelse (ca 25 millioner innbyggere, 444 000 km²). Og to år er ikke spesielt lang tid for en **stabiliseringsoperasjon**. I Bosnia har Nato overlatt den ennå ikke ferdige jobben til EU etter 10 års tungt militært nærvær. Men i Irak har situasjonen bare forverret seg for amerikanerne målt i antall angrep okkupasjonsstyrkene, de irakiske regjeringsstyrkene og sivilbefolkningen blir utsatt for daglig. Samtidig er altså det amerikanske militærapparatet begynt å **knirke alvorlig** i sammenføyningene under vekten av okkupasjonen av Irak.

Styrker må sirkulere

Militære avdelinger kan ikke være i felten hele tiden. De må rekruttere nye soldater, de må øve og de må la personellet få tid sammen med sine familier. Styrker som holder et meget høyt operasjonstempo over lang tid, klarer ikke å rekruttere nok, og godt nok, personell. Og de klarer hel-

ler ikke å holde på sine erfarne soldater og offiserer. Om styrkene får for lite tid til trening, utdanning og hvile, mister de også kvalitet. Og dersom styrkene skal være fleksible, det vil si at de er ment å skulle kunne utføre mange forskjellige typer oppdrag, trenger de også mer øvingstid. I de fleste vesteuropeiske land trenger man fem eller seks avdelinger til sammen for å holde én avdeling kontinuerlig i felten. Amerikanerne har en styrke på rundt 20 brigader (hver på ca. 4500 soldater++) i Irak.

Om denne styrken må bli værende ganske lenge i et konfliktområde, ville det ideelt sett kreve en hær med totalt 100–120 brigader. Men den amerikanske hæren og Marinekorpset har til sammen bare rundt 40 aktive brigader. Dette har tvunget Pentagon (forsvarsdepartementet) til å sette i verk en rekke **ekstraordinære tiltak**: Flere reservister er i aktiv tjeneste nå enn noensinne siden den andre verdenskrig. Mens Nasjonalgarden tidligere var heimevernliknende styrker som øvet en helg i måneden og stort sett holdt seg i egen delstat, må disse deltidssoldatene nå regne med å bli kalt inn til aktiv tjeneste i Irak, i Afghanistan eller på Balkan. Soldatene kan da risikere å bli borte i mer enn ett år. Styrken i Irak har inkludert stadig flere avdelinger fra nasjonalgarden og andre reserveenheter. Tidlig i 2005 er litt over 40 % av de amerikanske soldatene i Irak **reservister**.

Forstrekker USA seg?

Men selv med rundt 20 prioriterte reservebrigader i Nasjonalgarden og Marinekorpset blir styrken for liten i forhold til oppgavene. Derfor har Pentagon **nektet personell å slutte** i forsvaret selv om kontrakten deres har løpt ut. Tidlig i 2004 var 40 000 soldater og offiserer som egentlig skulle ha sluttet, holdt tilbake i

En sammenlikning USA – Tyskland

Bildet av det militært totalt dominerende USA bekräftes av statistikken. USA har for eksempel 3,5 ganger så mange innbyggere som Tyskland, men det ordinære amerikanske forsvarsbudsjettet er med sine 439 milliarder dollar (2005) omtrent 14 ganger større enn det tyske. Bare økningen i det amerikanske budsjettet, på 18,7 milliarder dollar, tilsvarer

rundt fire norske forsvarsbudsjetter og omlag 60 % av hele det tyske forsvarsbudsjettet. I tillegg kommer ekstrabevilgninger på rundt 100 milliarder dollar årlig for å føre krig i Irak og Afghanistan. Disse ekstrabevilgningene alene tilsvarer mer enn tre tyske forsvarsbudsjetter.

Amerikansk militærmakt eller avmakt?

Gjør greie for forskjellen mellom et militært felttog og stabiliseringsoperasjoner.

Hvilke symptomer på amerikansk forstrekking trekker forfatteren fram?

aktiv tjeneste. Av disse var 16 000 reserverister. I dag blir derfor aktive avdelinger sendt tilbake **til Irak lenge før** det normalt ville vært deres tur til å dra ut. Dette går naturligvis ut over motivasjon, trening og hærens evne til å føre krig. Men enda mer går det ut over soldatenes familieliv, og det går i sin tur ut over rekrutteringen. Derfor har Pentagon økt innsatsen for å verve flere rekrutter. Likevel klarte verken Hæren eller Nasjonalgarden å verve på langt nær så mange soldater som man hadde tenkt seg i 2004, og de fleste avdelingene har hatt enda sterkere svikt i rekrutteringen i januar og februar 2005. Dette skjer til tross for store økninger i bonuser til soldatene og til tross for at kravene til rekruttene utdanning var senket.

Operasjonene i Irak er altså i ferd med å svekke inntrykket av et allmektig og unipolart USA. Operasjonene kan ikke opprettholdes stort lenger uten at det går hardt ut over kvaliteten på Hæren. Uten dramatiske endringer i Irak står det amerikanske militæret overfor en **kollaps** i løpet av kort tid. I dette perspektivet blir sammenlikninger av dagens USA med det britiske og det romerske imperiet i deres velmaktsdager ganske malplasserte.

Krig og stabilisering

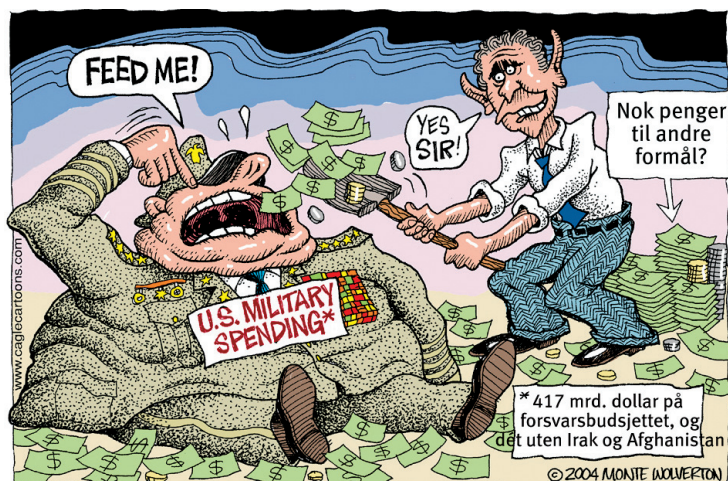
Det er godt mulig at **kampen om utformingen** av det amerikanske forsvaret har vært vel så viktig for dagens ledelse i Pentagon som krigene i Irak og Afghanistan. I sin første periode viste både president Bush og forsvarsminister Donald Rumsfeld nærmest forakt for såkalte stabiliseringsoperasjoner – fredsoperasjoner med sikte på å «normalisere» et

Hvordan kan utviklingen i senere års amerikanske statsbudsjett gi grunn til bekymringer?

Bruk andre medier.

Illustrasjon:

Politicalcartoons.com

samfunn etter en krig. Det amerikanske forsvaret, med unntak av Marinekorpset, hadde alltid vært innrettet på storkrig. Slik skiller USA seg fra for eksempel de gamle kolonimaktene Frankrike og Storbritannia. Både briter og franskmenn har lagt stor vekt på at deres styrker skal kunne utføre **både** store konvensjonelle kriger og lang-siktige stabiliseringsoperasjoner med lav intensitet. Britene har sett på evnen til krigføring som en **forutsetning** for å kunne gjennomføre stabiliseringsoperasjoner, men de har også utviklet doktriner og operasjonsmønstre for de sistnevnte.

Amerikanerne har sett det slik at dersom styrkene kunne føre konvensjonell krig, så kunne de også mer eller mindre automatisk utføre vellykte stabiliseringsoperasjoner. Forskjellen er meget viktig og er blitt demonstrert klart og tydelig i Irak der de britiske styrkene kan vise til langt bedre resultater enn de amerikanske.

Militær transformasjon

Forsvarsminister Donald Rumsfeld har vært en ivrig forkjemper for det som gjerne blir kalt militær transformasjon. Mens modernisering er en gradvis forbedring av noe man allerede har, er transformasjon en **dyptgripende** endring. Det er å skape noe helt nytt ut av det eksisterende. Rumsfeld har ønsket et militærapparat med vektlegging av hurtighet og fleksibilitet. Små spesialstyrker, som kan dirigere langtrekkende presisjonsvåpen skutt ut fra fly eller skip langt unna målene, er for ham bedre enn store hæravdelinger som må slåss seg fram til målene for der å ødelegge dem med egne midler. Mens den første typen tiltak kan iverksettes i løpet av timer og dager, kan den andre ta måneder og år. Men forutsetningen er at målet er å føre krig, å ødelegge en identifiserbar fiende. Spesialstyrker og luftmakt er **ikke** et godt verktøy for okkupasjon og gjenoppbygging til et fungerende samfunn.

Hva skal være fokus?

Rumsfelds viktigste motstandere har kanskje vært amerikanske militære ledere som bare ugjerne ville kvitte seg med sine store, tunge pansrede og mekaniserte divisjoner. Rumsfeld vil ha en mindre hær. Og selv etter at det har vært klart for de fleste

Amerikansk militærmakt eller avmakt?

Hvordan underbygger illustrasjonen deler av innholdet i denne artikkelen?

Illustrasjon:
Politicalcartoons.com

Hvilke dyptgående endringer i det amerikanske militærapparatet er det forsvarsminister Rumsfeld gjennomfører.

Hvilken type framtidig krigføring peker endringene i retning av? Hva synes å være de langsiktige målene med omleggingen?

Drøft påstanden: «Enhver stormakt vil prøve å bevare sin førende stilling i det internasjonale politiske systemet.»

Ståle Ulriksen

er forsker og
assisterende
direktør ved Norsk
Utenrikspolitisk
Institutt.

at operasjonene i Irak vil kreve mer enn Hæren kan stille opp med, har ikke Rumsfeld vært villig til å gå inn for store utvidelser av Hæren for å sikre at den kan holde store styrker kontinuerlig i Irak. For Rumsfeld er transformasjonen viktig på lang sikt – den skal sikre at USA **beholder** sitt militære forsprang på potensielle framtidige utfordrere, som for eksempel Kina. Det betyr også at fokuset for den militære utviklingen først og fremst må være på krigføring, ikke på fredsbevaring eller såkalte stabiliseringsoperasjoner.

Dermed er det oppstått en sterk **spenning** mellom kortsiktige og langsiktige mål. Kampen om det amerikanske militærapparatets framtid er kanskje vel så viktig for Pentagon som operasjonene i Irak. Og Pentagon vedholder sitt fokus til tross for at det er åpenbart at en mislykket operasjon i Irak på kort sikt vil ha alvorlige langsiktige konsekvenser.

Dersom det amerikanske engasjementet i Irak skulle bli tolket som en fiasko, vil det sannsynligvis få dramatiske følger for utviklingen av den amerikanske militærmakten. Det er ikke gitt at en reaksjon vil føre til økt vektlegging av stabiliseringsoperasjoner og samfunnsbygging. Kanskje vil vi få se en ytterligere storstilt utbygging av militærmakten?

I 2003 skrev Barry Posen, en av de to-neangivende forskerne på feltet, en artikkel som tok til orde for at USA skulle satse på å beherske det han kalte «the commons» (norsk: fellesareal). Helt konkret mente Posen at ingen kunne utfordre USA i fellesarealet, altså på havet og i luften over 15 000 fot (ca 5000 meter). Derimot var amerikanerne sårbare i det Posen kalte de bestridte områder, altså på land, og spesielt i byer, jungler og fjell, i skjærgården og i luften under 15 000 fot. USA burde derfor unngå å gå inn med store styrker i langvarige operasjoner i disse bestridte områdene og heller satse på å utnytte sine fordeler. Amerikansk krigføring burde da ifølge Posen baseres på **angrep fra fellesarealene** med langtrekkende **presisjonsvåpen mot** mål inne i de bestridte områdene. Det første felttoget i Afghanistan høsten 2001 lå tett opp mot Posens ideal, mens operasjonene i Irak er akkurat det Posen vil unngå.

For kritikere av USAs politikk i Irak er

Posens forslag kanskje forlokkende. Men en slik doktrine vil resultere i et amerikansk militærapparat som beholder den uovertrufne kapasiteten til å ødelegge hva det vil på trygg avstand – uten at det tar ansvar for å bygge opp normalt fungerende samfunn i krigsområdet. I krigen mot terrorisme vil en slik doktrine heller stå for en strategi der terroristenes baseområder bombes flate med jevne mellomrom, enn en strategi der man bygger opp samfunn som er robuste nok til å dempe eller fjerne årsakene til terroren. En krig mot terrorisme er en strategi som angriper symptomene på sykdommen heller enn årsaken til den. For europeere som prioriterer stabiliseringsoperasjoner og institusjonsbygging, vil et slikt amerikansk valg være meget bekymringsfullt.

Global rekkevidde

Det amerikanske forsvarsdepartementet har global rekkevidde både militært og politisk. USA har militære styrker, rådgivere og trenere – midlertidig eller permanent – i mange land i Europa, Midtøsten, Afrika, Latin-Amerika, Sentral- og Øst-Asia. I tillegg har USA en transportkapasitet – evne til å forflytte store troppestyrker raskt over store avstander – som overgår alle andre land til sammen.

Den militære dimensjonen har fått en mye større plass i amerikansk utenrikspolitikk i de siste årene. Pentagon har delt verden i fem store kommandoer som European Command som dekker Europa og Afrika, og Central Command som dekker Midtøsten og Vest-Asia. Journalisten Dana Priest viser i boken *The Mission* (2004) hvordan sjefene for disse kommandoene har overtatt mange av diplomatiets funksjoner. Dermed har Pentagon styrket seg dramatisk på bekostning av utenriksdepartementet.

I et globalt militært perspektiv er den viktigste biten av USAs militærapparat verken panserdivisjoner eller hangarskipsgrupper, det er det integrerte kommandoapparatet og tilhørende nettverk av satellitter med kommunikasjonsmidler og sensorer som dekker hele kloden. Dette forutsetter amerikansk kontroll med det nære verdensrommet. Sammen med et stort arsenal av avstandsleverte presisjonsvåpen, et utvalg av spionfly, gjerne ubemannete, og et lite antall spesialstyrker som kan peke ut mål på bakken gjør dette apparatet USA i stand til å møte alle konvensjonelle militære utfordringer.

Alle arbeidsoppgaver og nettsadresser:
se under.